

Gyrgyzystanyň diplomatik gatnaşyklary

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Gyrgyzystanyň diplomatik gatnaşyklary KIRGIZIŞTAN'IN DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

Yüzyıllarca sürmüş ilginç bir tarihi geçmişe sahip olan Kırgızlar, Orta Asya'nın eski halklarından biridirler. Oluşumlarının erken devrelerinde bile, komşu devletlerle diplomatik ilişkiler kurmaya çalışmışlardır. Eski Türklerin diplomatik ilişkilerine, ilk defa, seyyah olan Budist hacı Syuan Tszanya'nın (602-644) eserlerinde yer verilmiştir. Söz konusu seyyah tanık olduğu bu ilişkilerden, "Suy-e-Şuy – tüm komşu ülkelerden gelen tacirlerin toplanma yeri" olarak bahsediyordu. O, ayrıca Türklerin komşuları ile olan diplomatik ilişkilerinin iyi düzeyde olduğunu yazıyordu. Syuan Tszanya oralardan geçtiği zaman hep, birkaç elçinin Türk Hanı'nı ziyaret ettiğini görürdü; Tan İmparatorluğu'ndan Çin büyükelçisi ile Gaoçan'dan (Doğu Türkistan) gelen elçiler, Türk Hanı'na mektuplar getirdiler ve itimatnamelerini sundular. Bunun üzerine ziyafet meclisi düzenlendi. Bu arada, hanın yanında tercümanlar da görev yapıyorlardı.[1]

Yenisey Kırgızlarının Çin devleti ile ilk diplomatik ilişkileri konusunda, ilginç bilgilere, akademisyen B.B.Bartold'un emsalsiz eserlerinde de rastlamak mümkün: "Kırgız diye adlanan devletin başında, 5-6. yüzyıllarda, "ajo" unvanını taşıyan bir yönetici bulunuyordu." Devlet memurları 6 sınıfa ayrılıyorlardı. Ordunun başında, bakan konumundaki 20 üst düzey memur bulunuyordu. 15 hükümet memuru ise mahkeme, maliye, vergilerin toplanması işleri ile diğer devletlerle olan ilişkileri yönetiyorlardı.[2] Bartold daha sonra 648 yılında, kudretinin zirvesine ulaşan Çin'de, Kırgızların ilk elçiliklerini açtıklarını yazıyor. Kırgız elçileri, imparatorun bizzat kendisi tarafından kabul ediliyorlardı.

Şibotsyuy Elteber başkanlığındaki Kırgız elçiliği, Çinlilerden yüksek rütbeler aldı. Kırgız devleti, Orta Asya'nın tamamı gibi biçimsel olarak Çin İmparatorluğu'na katıldı. Kırgız yöneticileri, imparatorluğun himayesinden yararlanarak göçebeler arasında daha güçlü konuma geldiler. Devlet askeri güçlerinin tekemmülü başladı.[3]

Göçebe boylar, ilerleyen yıllarda birleşmeye başlayarak Orta Asya'nın hemen hemen bütün topraklarını sınırları içine alan Büyük Kırgız Hanlığı'nı kurdular. Ancak ne yazık ki, tarihi kaynaklarda, Kırgız diplomatik ilişkilerinin sonraki gelişimi konusunda, bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber, "Manas" destanı gibi tükenmez bir hazinede, "Manas'ta elçilerin kabul edilmesi"[4] olayından bahsedilmektedir.

Tüm bu delillere dayanılarak, 10-12. yüzyıllarda, Kırgızların, diğer devletlerle diplomatik düzeyde sıkı ilişkilerinin bulunduğunu tespit etmek mümkün.

Rusya'daki ilk Kırgız elçiliği tarihinin ayrı ayrı sayfalarına, akademisyen B.M.Ploski ile doçent D.B.Saparaliyev'in eserlerinde rastlanıyor. Bu yazarlar, Rusya ile diplomatik ilişkilerin kurulması konusundaki ilk adımın, Kırgız devleti tarafından atıldığını ileri sürerler. Kırgız halkının, Petersburg'daki ilk resmi elçileri, Abdrahman (Karıganbay) Alkuçakov ve sade halk menşeli Şergazi oldular. Rusya'daki ilk Kırgız elçiliği ise, Kuzey Kırgız boylarından ünlü Tınay Bay'ın oğlu Atake-Batır tarafından kuruldu.

1785 yılında Abdrahman Alkuçakov başkanlığındaki ilk Kırgız elçileri, Rus Sarayı'nda, yabancı bağımsız bir devletin temsilcisi olarak, yüksek düzeyde kabul edildiler.[5]

Sonuç olarak, ilk Kırgız-Rus diplomatik ilişkileri başarıyla gerçekleştirildi. Atake Batır yönetimindeki Kırgızlara, Rus İmparatorluğu'nun himaye garantisi verildi. Böylece, Kırgızlar ile Ruslar arasındaki ilk diplomatik ilişki, kurulmuş oldu.

1990 yılında bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya Cumhuriyetleri (eski Sovyet Cumhuriyetleri), egemenliklerini üstlenmekle beraber siyasi, ekonomik ve hukuki sorunlarla karşı karşıya geldiler. Genç Kırgız Cumhuriyeti, 1990 yılından başlayarak, uluslararası alanda ilk serbest diplomatik

adımlarını atmaya başladı.

Ancak bağımsızlığın ilk yıllarında, dış politikanın oluşturulmasında, özellikle ilkelerinin ve öncelikli yönlerinin saptanmasında, ayrıca profesyonel diplomatların hazırlanmasında bazı zorluklarla karşılaşıldı.

Çağdaş bir dış politika oluşturulması ve yürütülmesi gibi ciddi sorunların çözülmesi, Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in karşısında önemli bir görev haline geldi. Şöyle ki, Kırgızistan gibi egemen bir devletin, dış ülkelerde, hak ettiği gibi yüksek düzeyde temsil edilmesi gerekirdi. Özellikle, siyasi, ekonomik alanlarda oluşturulan, ayrıca kültürel, tarihi bağlarla ortaya çıkan karşılıklı ilişkilerin göz önünde bulundurulması, diğer ülkelerde yaşayan veya geçici olarak oralarda bulunan Kırgız vatandaşlarının menfaatlerinin korunması lazımdı. Bağımsız Kırgızistan'ın diplomasi tarihi, Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in yürüttüğü dış politika ile yakından ilgilidir. Bu nedenle makalemizde, cumhurbaşkanının, uluslararası alanda gerçekleştirilen kusursuz diplomatik faaliyetlerdeki önemli rolünden bahsetmeye çalışacağız. Ülkenin ilk cumhurbaşkanı olan Askar Akayev'in aktif diplomatik çabaları sonucu, Kırgızistan Cumhuriyeti'ni, bağımsızlığının ilk aylarında Türkiye Cumhuriyeti (24 Aralık 1991), Avustralya (26 Aralık 1991) ve Amerika Birleşik Devletleri (27 Aralık 1991) gibi üç büyük devlet tanıdı.[6]

Genç cumhuriyetimiz, diplomatik alanda ortaya çıkan çeşitli sorunlara rağmen, uluslararası topluluğa girmeyi başardı. Geçen on yıl boyunca, Kırgızistan Cumhuriyeti'ni 160 devlet tanıdı. Bunlardan 120 devletle diplomatik ilişkiler kurulurken, 61 ülkenin diplomatik temsilcilerine de, ülkemiz tarafından itimatname verildi.[7]

Kırgızistan bugün, yabancı ülkelerle olan ilişkilerini, 22 diplomatik temsilciliği aracılığı ile sürdürüyor. Bunlardan üçü İstanbul, Frankfurt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde baş konsolosluklar, üçü ise New York, Cenevre ve Viyana'daki uluslararası teşkilatlarda bulunan daimi temsilciliklerimizden oluşuyor.[8]

Kırgızistan'ın ilk cumhurbaşkanı A.Akayev, diplomasi alanında

önemli bir kadro politikası yürüttü. Akayev, en üst düzey diplomatik makamlar için, egemen Kırgızistan Cumhuriyeti'nin yetenekli, kendi meslek alanında ün yapmış, ileri görüşlü ve etkin çalışmalar yapabilecek hazır elemanlarını öne çıkardı. Örneğin, Kırgızistan'ın Lüksemburg'daki ilk büyükelçilerinden biri, dünyaca ünlü Kırgız yazar, politikacı, eski Sovyetler Birliği'nin Lüksemburg büyükelçisi Çıgız Terekuloviç Aytmatov oldu. Kırgızistan'ın İngiltere Büyükelçiliği'nin başına felsefe doktoru, eski Dışişleri Bakanı, diplomat, politikacı Roza İsakovna Otunbayeva atandı. Kırgızistan'ın Ankara (Türkiye) Büyükelçiliği'ne ise, ünlü film yönetmeni, gazeteci Telemış Okeyev getirildi. Kırgızistan'ın Rusya Büyükelçisi de A.Nanayev'dir.

Almanya'ya Kırgızistan eski Başbakanı, ünlü bir politikacı olan Apas Jumagulov gönderildi.[9]

ABD ve Çin'de ise profesyonel diplomatlar olan D.J.Atabekov ve M.S.İmanaliyev göreve başladılar.

Geniş çaplı ön hazırlık ve örgütleme çalışmaları sonucu, cumhurbaşkanlığı bünyesinde, iyi ayarlanmış ilişkileri, iletişim servisi, doğrudan bağlantıları ve bilimsel analiz merkezi olan güvenilir, güçlü bir dış politika karargahı kuruldu.

Dış politikada izlenen bu tür bir strateji, Kırgızistan'a, diplomatik ilişkilerini, uluslararası toplulukta geniş kabul gören hukukun genel ilkeleri doğrultusunda yürütmesi için büyük olanaklar sağlıyor.

Bütün bu başarılar, Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in kişisel diplomatik nitelikleri sayesinde elde edildi.

Cumhurbaşkanının uluslararası topluluk içinde sergilediği tavırları ve dünya liderleri ile kurduğu iletişim tarzı, onun büyük yeteneklere sahip olduğunu gösteriyor. Cumhurbaşkanı Akayev'in karakterindeki bu çizgiler, acaba nereden geliyor? Askar Akayev eski Kırgız örf ve adetlerine bağlı olarak yaşanan bir köyde yetişti. Büyüklere saygı göstermeyi, küçükleri sevmeyi, başarılarla sevinmeyi, başkalarının ve yakınlarının emeğine saygı duymayı öğreten bilge aksakalların denetimi altında büyüyen Askar Akayev, bu tür üstün insani

değerlerle donatılarak hoşgörölü bir karaktere sahip oldu.

Askar Akayev'in, güçlü kişiliğinin de burada kaydedilmesi gerekir: O, her zaman iletişime açıktır, insanlara sempatisi vardır, pozitif enerji yüklüdür.

Tüm bu yıllar içinde büyük hassaslığı, uysallığı ve sonsuz nezaketi ile diplomatik bir ağırlık kazandı. Ünlü Amerikalı zengin işadamı **D.Rockefeller**, onun çocuksu, samimi yüz ifadesini fark ederek şöyle söylemiştir: **"Eldorado'nun aradığı şeyi ben, Akayev'in yüzünde buldum."**[10]

Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in yürüttüğü diplomasi hep, onun stratejik amaçları; idealleri, barışın güçlendirilmesi programları, iyi komşuluk ilişkileri, komşu devletlerle karşılıklı anlayış ilkeleri doğrultusunda gelişmiştir. O, Tacikistan'daki kardeşler arası savaşın bir an önce durdurulması ve anlaşmazlığın barışçıl yollarla çözölmesi yönünde ilk adım atanlardan biridir. Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in teşebbüsü ile Mayıs 1997 tarihinde, başkent Bişkek'te, Tacikistan Cumhurbaşkanı Emmomali Rahmanov ve Tacik halkı muhalif grup lideri Sair Abdullo Nuri arasında, Birleşmiş Milletler özel temsilcisi, Rusya temsilcisi bayan T.Mihaylova ve İran'ın Kırgızistan büyükelçisi K.Tavasolli'nin de katılımı ile bir görüşme düzenlendi.[11] Akayev, söz konusu dostluk görüşmesinde, tarafları, incelikli konu olan milli meseleleri acele etmeden, silahsız ve kansız olarak, duygusallıktan uzak, barış yolu ile, karşılıklı olarak temas halinde, sabırla çözülebileceği konusunda ikna edebilmişti. Bişkek görüşmesinin, Tacikistan'daki çatışan tarafların kendi aralarında barış görüşmelerine başlamaları için bir hareket noktası oluşturduğunu, cesaretle söyleyebiliriz.

Rusya ile çok yönlü ve planlı işbirliğinin geliştirilmesi ve mevcut ilişkilerin derinleştirilmesi, Kırgızistan için, her iki halkın tarihsel ve kültürel ortaklığı, geleneksel dostluk bağları, güvenlik, siyasi, ekonomik, bilimsel-teknik, kültürel, insani ve diğer alanlardaki ortak menfaatleri açısından büyük önem arz ediyor. Rusya, daha önce de olduğu gibi, dünyanın önde gelen büyük devletlerinden biri, "G-8'ler" in üyesi olarak kalmaya devam ediyor.

İki  lke arasındaki diplomatik ilişkiler, 20 Mart 1992 tarihinde kuruldu. 10 Haziran 1992 tarihinde ise, Kırgızistan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu, iki ülke arasında işbirliğine hukuki zemin hazırlayan dostluk, işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma konusunda bir anlaşma imzaladılar. Günümüze kadar, ikili ilişkiler konusunda, dünyanın başka hişbir ülkesi ile olmadığı kadar muazzam anlaşmalar (140'tan fazla anlaşma ve sözleşme) yapılmış ve halen de yapılmaktadır.[12]

26 Mart 1996 tarihinde, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev, Kırgız-Rus ilişkileri tarihinde iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasından bu yana ilk defa, Rusya'ya resmi ziyarette bulundu.

Ziyarette, iki ülke arasındaki karşılıklı, her iki tarafın da menfaatine uyan, dostça işbirliğinin ilk sonuşları elde edilmeye başlandı. Ziyaret sırasında Akayev, Rusya'nın üst düzey yöneticileri ile, dönemin Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Başbakan Viktor  ernomırdin, Dışışleri Bakanı Yevgeni Primakov ve diğer resmi yetkililerle görüştü.

Kırgızistan, kendi dış politikasında Kafkas devletleri olan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile, karşılıklılık esasına dayanan çok yönlü işbirliğinin geliştirilmesine özel olarak önem veriyor. Bölgedeki askeri-siyasi durumla ilgili olarak objektif bazı nedenlerden dolayı, ilk yıllarda, bu devletlerle olan ilişkiler aktif olarak yürütülemedi. Burada, Kırgızistan'ın, Azerbaycan ile Ermenistan arasında Dağlık Karabağ konusunda çıkan anlaşmazlığın üzülmesi için gösterdiği barış çabalarını hatırlatmak yerinde olur. Söz konusu çabalar, Kırgızistan'ın saygınlığının artmasına neden oldu.

Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in, Nisan 1997 tarihinde Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'a yaptığı ilk başarılı resmi ziyaret sonucu, bu ülkelerle olan ikili ilişkilerin yeni bir düzeye taşınmasına olanak sağlandı. Ticari-ekonomik ilişkilerin aktifleştirilmesi amacıyla, Bak 'de Ticari Temsilcilik, Tiflis'te ise birkaç ayrı görevi daha bulunan bir temsilcilik açıldı.

Oluşturulan hukuk temeli, ekonomik işbirliğinin devam ettirilmesine ve daha da geliştirilmesine olanak sağlıyor. Kırgızistan, söz konusu ülkelerle, ama çoğunluğu Azerbaycan'la olmak üzere, 70 adet ikili anlaşma ve sözleşme imzalamış bulunuyor. Kırgızistan Azerbaycan'la, İslam Konferansı Örgütü, Ekonomik İşbirliği Örgütü ve Türk Zirvesi kapsamında da işbirliği içerisindedir. Ermenistan'la Kolektif Güvenlik Anlaşması çerçevesinde partneriz. Ermenistan partnerliğini, Kırgızistan'ın güneyinde, Batkensk'te gerçekleşen olaylar sırasında, ülkemize askeri-teknik yardım göndererek pratikte de kanıtlamıştır.[13]

Kırgızistan'ın Moldova, Ukrayna ve Beyaz Rusya ile olan ilişkileri düzenli ve sürekli'dir. Cumhurbaşkanı Akayev'in Haziran 1996 tarihinde Moldova ve Ukrayna'ya yaptığı resmi ziyaretler sırasında, ikili ilişkilerin hukuksal temeli daha da genişletildi. Kırgızistan'ın Moldova ile imzaladığı anlaşma sayısı 20'den fazla olduğu halde, Kırgız-Ukrayna diplomatik ilişkilerinin temeli, 60'tan fazla anlaşma ve sözleşmeden oluşuyor. Bu durum, ekonomik işbirliği için Kırgızistan-Ukrayna hükümetleri arası bir komisyonun kurulmasına neden oldu. Komisyonun ilk toplantısı, 31 Temmuz 1997 tarihinde, Ukrayna'nın başkenti Kiev'de düzenlendi.

1997 yılında, Kırgızistan Başbakanı, Meclis Başkanı ve çeşitli bakanlık ve teşkilat yöneticileri de Ukrayna'yı ziyaret etti. Beyaz Rusya ile olan işbirliği de aktif bir şekilde devam ediyor. Söz konusu ülke ile diplomatik ilişkiler 21 Ocak 1993 tarihinde kuruldu. Aynı yılın Mart ayında başkent Minsk'te Kırgızistan Cumhuriyeti Büyükelçiliği açıldı. Bir süre sonra Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te, göreve başlayan Beyaz Rusya Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Daimi Temsilciliği, 1998 yılında büyükelçilik statüsü aldı.[14]

Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in yürütmekte olduğu dış politikanın esas görevlerinden biri, öncelikle komşu ve kardeş Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve **Türkmenistan Cumhuriyetleri ile eski zamanlara dayanan geleneksel dostluk ilişkilerinin korunması ve güçlendirilmesidir.**

Söz konusu komşu devletler, eski zamanlardan başlayarak

bölgenin doğal zenginliklerini, sularını, otlaklarını, ormanlarını, dağlarını ve yollarını ortak olarak kullanıyorlar. Eski Sovyetler Birliği zamanında da tek bir ekonomi bölgesini oluşturan bu cumhuriyetler, elektrik enerjisi, doğal gaz, kara ve demiryollarını, su kaynakları ve meraları merkezi bir sistemle ortak kullanıyorlardı.

Kırgızistan'ın, Kazakistan ve Özbekistan'da büyükelçilikleri, **Türkmenistan'da ise ticari temsilciliği bulunuyor.** Bişkek'te Kazakistan Büyükelçiliği faaliyet gösteriyor.

Ekonomik tek bir alanın oluşturulmasının özel bir değeri var. Üç devlet; Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan 30 Nisan 1994 tarihinde imzaladıkları bir anlaşma ile Orta Asya Ekonomik İşbirliği'ni (OAEİ) kurdular.[15] Söz konusu teşkilat ekonomik bir çok problemi çözmekle uğraşıyor. Şöyle ki, bu tür komşu ülkeler arasında siyasi ve ekonomik bazı konularda çözilemeyen bir takım sorunlar ortaya çıkıyor. Örneğin, Kırgız meralarının, sularının, elektrik enerjisinin Özbek doğal gazının, Kazak demiryollarının ortak kullanımı gibi. Ayrıca, sınır meseleleri, gümrük ve vize konuları da sorun yaratabiliyor.

Demokratik gelişiminin henüz başlangıç aşamasında olan Kırgızistan, bir yandan bütün haklara sahip bir süje olarak uluslararası topluluğa girmenin yollarını ararken, diğer yandan da ciddi uluslararası tecrübe edinmeye çalışıyor. Bu açıdan bakıldığında, Kırgızistan'ın, dünyanın en önemli merkezlerinden biri olan Birleşmiş Milletler'e üye olması, bağımsızlığının oluşturulması yolunda atılan ciddi bir adımdır.

Kırgızistan, Birleşmiş Milletler bünyesinde yer alan BM Kalkınma Programı (UNDP), BM Nüfus Fonu (UNPFA), BM Çocuk Fonu (UNICEF), BM Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), BM Çevre Programı (UNEP), Dünya Sağlık Örgütü (IHO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi diğer özel program ve örgütler ile sıkı bir işbirliği içerisinde.

Kırgızistan BM çalışmaları arasında, siyasi ve sosyal-ekonomik çıkarları ile ulusal güvenlik sorunlarının çözülmesi yolundaki

alışmalara zel olarak önem vermektedir. Bunlara rnek olarak, “Manas Destanı”nın bin yılının kutlanması, BM himayesi altında başkent Bişkek’te düzenlenen Afganistan Barış Konferansı, Orta Asya’nın Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge ilan edilmesi, “İpek Yolu Diplomasisi” doktrinini saymak mümkün.

“İpek Yolu Diplomasisi”, BM Genel Kurulu toplantısının resmi bir belgesi niteliğinde 17 Eylül 1998 tarihinde, BM yesi 185 devletin katılımı ile kabul edildi.[16] Söz konusu devletlerin çoğunluğu, Kırgızistan cumhurbaşkanının bu teklifini olumlu karşıladılar. Teklifin bu şekilde yankı bulmasının nedeni, “İpek Yolu Diplomasisi” sadece Kırgızistan’ın değil, tüm uluslararası topluluğun tamamının yararına olacağı inancı idi. Bu açıdan ele alındığında, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Akayev’in yürüttüğü dış politikanın ürünü olan “İpek Yolu Diplomasisi” bölgenin bir çok problemlerinin çözümüne yeni bir bakış açısı getiren, tamamen güncel ve yerinde bir teşebbüs olarak karşımıza çıkıyor. Kırgız Cumhurbaşkanı’nın öğretisinde yer alan karşılıklı yarar ilkesi, eşit partnerlik esası, ayrıca ülkelere tanınan Basra Körfezi, Akdeniz ve Hint Okyanusu’ndaki deniz limanlarına serbest girebilme olanağı, üçüncü binyılın değer ve kıstaslarına da uygun olmaktadır. Son derece anlamlı olan bu teklif Rönesans, Uyanış ağı veya günümüz ortak Avrupa Evi kurulması anlayışı ile benzeşiyor ve bütün dünya için, küresel anlamda yeni tarihsel bir sürecin kendine özgü başlangıcı olma özelliğini taşıyor.

Kırgız elçiliklerinin yabancı ülkelerde gösterdikleri faaliyetleri, burada, özel olarak kaydetmek gerekir. Bu konuya, Kırgızistan Dışışleri Bakanı M.S.İmanaliyev’in bir konuşmasında geniş olarak yer verildi: “Elçilik aygıtının dış ülkelerdeki rolü, her şeyden önce, ekonomi politikasının yürütülmesi – yabancı yatırımın teşvik edilmesi, uluslararası ekonomik örgütler, şirket ve firmalarla ilişkilerin genişletilmesi ile ilgilidir. Tecrübeler, güven kazanmanın ve bölgede güvenliğin güçlendirilmesi, devletin toprak bütünlüğünün korunması, tartışmalı konuların barışçıl yollarla çözümlenmesi için ortak hareket etmenin ne kadar önemli

olduğunu gösteriyor.”[17] Dışişleri Bakanı açıklamasında ayrıca, tek bir büyükelçiliğin birkaç ülkede itimatname olarak faaliyet gösterme olanağına sahip olmasının, örneğin Viyana Büyükelçiliği’nin ülkeyi, sadece Avusturya’da değil, Çek, Slovak, Macaristan Cumhuriyetleri ile İsrail’de ve ayrıca Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ile BM’nin Viyana şubesinde de temsil etmesinin, genç cumhuriyet açısından uygun olduğunu belirtmişti.

Cumhurbaşkanı tarafından yürütülen iyi ayarlanmış, hümanizm, hoşgörü, barış içinde yan yana yaşama, iyi komşuluk ve dostluk ilişkileri gibi yüce değerlerin pekiştirilmesine yönelen, çok yönlü olarak ve dengeli bir şekilde dünya ülkeleri ile işbirliğine yanaşmakla karakterize edilen bir dış politika sayesinde, Kırgızistan, uluslararası alanda geniş ölçüde rağbet görerek ekonomik ve siyasi destek kazandı.

Kırgızistan Cumhurbaşkanı Avrupa devletlerinde defalarca, resmi, gayri resmi ve iş ziyaretleri düzenledi.

Örneğin, Akayev 5-9 Nisan 1992 ve 12-14 Eylül 1999 tarihlerinde Almanya, Haziran 1994 tarihinde Fransa, 2-5 Mart 1999 tarihinde İtalya, Ocak 1999 tarihinde iş ziyareti, 2001 yılında ise resmi bir ziyaret için Avusturya, 1997, 2000 yıllarında İsviçre, Mayıs-Haziran 1994 tarihinde Belçika Krallığı’nda bulundu.

Kırgızistan, dış politika faaliyetlerinin batı cephesinde, koşulsuz ve uzun vadeli üstünlüğü, dünyanın büyük devleti, uluslararası politikada kilit role sahip olan Amerika Birleşik Devletleri’ne veriyor.

Esas teknik dış yardım, ABD ile Uluslararası İşbirliği Ajansı kanalı ile gerçekleştiriliyor. 1994-1999 yılları arasında, Kırgızistan’a gönderilen teknik yardım miktarı 170 milyon doları aşmıştır. Bu kanalla gerçekleştirilen programlar çerçevesinde, Kırgızistan’da, ABD’nin Bişkek Büyükelçiliği ile sıkı bağlantı içerisinde olan 38 Amerikan örgüt ve şirketi faaliyet gösteriyor.[18]

Mayıs 1993 ve Temmuz 1997 tarihlerinde, ABD’ye iş ziyaretlerinde bulunan Kırgızistan Cumhurbaşkanı Akayev, Başkan Bill Clinton ve Başkan Yardımcısı Al Gore’un yanı sıra

ABD Kongresi'nin ileri gelen üyeleri ile görüştü. Ziyaretler sırasında ayrıca, ABD işadamları ile görüşmeler gerçekleştirildi. Kırgızistan Cumhurbaşkanı'nın sonuncu ziyareti, ikili ilişkilere yeni ivme kazandırdı.

Avrupa ülkelerinden Almanya ile geliştirilen işbirliği ilişkilerinin, Kırgızistan dış politikasının önemli ve uzun vadeli bir parçasını oluşturmaktadır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin temeli, 3 Şubat 1992 tarihinde atıldı. Almanya, Kırgızistan'la çok yönlü ilişkiler kurma niyetinde ciddi olduğunu göstermek için, 12 Eylül 1992 tarihinde, başkent Bişkek'te büyükelçiliğini resmi olarak açtı. Kırgızistan'ın Almanya Büyükelçiliği ise 1995 yılında faaliyete başladı.[19]

Bu yıllar içinde taraflar, ikili ilişkilerin ortam ve dinamizmine olumlu etkide bulunan yüksek seviye de dahil çeşitli düzeylerde, karşılıklı olarak ziyaretlerde bulundular. Bu ziyaretlerin genel olarak siyasi amacı, iki taraflı siyasi diyalogun yeni gelişim aşamasını kalite açısından gözden geçirmek, Almanya'nın Kırgızistan'da gerçekleştirilen demokratik değişimler ile piyasa reformlarına verdiği desteği ifade etmek, tarafların çok yönlü, karşılıklı yarar esasına dayanan işbirliğine istekli ve hazır olduklarını göstermekti. Almanya'nın şu ana kadar toplu olarak Kırgızistan'a yaptığı yardım, 160 milyon Alman Markı tutarındadır.

Kırgızistan'dan ihraç edilen malların büyük bir kısmını, kıymetli ve yarı kıymetli metaller ile bunlardan hazırlanan eşyalar, bakır parça veya kırıntıları, pamuk lifleri oluşturuyor. Almanya'dan ise tercihen çeşitli teçhizat, araba, optik cihaz ve malzeme, tıbbi teçhizat, içki ve içecekler ithal ediliyor.

Askeri konularda iki ülke arasındaki işbirliği fark edilir bir şekilde aktifleştirdi. Almanya Savunma Bakanlığı, Kırgızistan Silahlı Kuvvetleri'nin maddi ve teknik açıdan donanımının iyileştirilmesi, somut askeri uzmanlık alanlarında milli subayların yetiştirilmesi konusunda ülkemizle işbirliği içerisinde. 1994 yılı devresinde 30'dan fazla Kırgız subay, Almanya'nın Bundeswehr askeri tesislerinde eğitim gördü.

Halihazırda 5 Kırgız subay Almanya yüksek askeri okullarında eğitimini sürdürüyor.

Fransa, İngiltere, İtalya, İsviçre, Belçika, Lüksemburg ve Avusturya ile ikili ilişkilerin geliştirilmesinin, Kırgızistan açısından büyük önemi var. Söz konusu Avrupa ülkelerinden İsviçre ve Avusturya, Kırgızistan'la sıkı işbirliği içerisinde oldukları.

Büyük çoğunluğu yardım niteliğinde olmakla beraber, İsviçre ile mali-teknik konulardaki ilişkiler, en gelişmiş alan olarak kalmaya devam ediyor. İsviçreli üç hükümet dışı örgüt Caritas, Helvetas ve Interkooperation tarafından gerçekleştirilecek, ülkenin çeşitli bölgelerindeki yerel koşullar, tarım, rafine sanayii, orman tarımı ve diğer sosyal alanlar göz önüne alınarak ve iyi düşünülmüş hazırlanmış programlar bulunuyor. İletişim Bürosu tarafından gerçekleştirilen söz konusu program, maddi-teknik açıdan temin edilmesi ve uygulamada eşgüdümün sağlanması için, 1997 yılında İsviçre Mali ve Teknik Alanlarda İşbirliği Eşgüdüm Bürosu'na devredildi.

İsviçre, ikili ilişkilerin devam ettiği süre içinde Kırgızistan'a, 67.7 milyondan fazla İsviçre Frankı tutarında yardım yaptı. Bunlardan 33 milyonu mali, 28 milyonu ise teknik yardım niteliğinde olmaktadır.[20] İsviçre'nin yaptığı mali yardım sayesinde, Kırgızistan'da 1999 yılının Mart ayında düzenlenen nüfus sayımı başarıyla sonuçlandırılarak uluslararası gözlemcilerden olumlu not alındı.

İsviçre, Kırgızistan'daki enerji, tarım ve orman tarımı, küçük ve orta çaplı ticaret, bunların dışında sağlık, eğitim ve kültür gibi alanlara olan ilgisini saklamıyor. Çuy eyaletinde, şu ana kadar 4 santral inşa edilmiş, Narın eyaletinde ise bir santralin inşası bitmek üzeredir. Burada verimliliğin artırılması ve ürünün doğadaki değişimlere karşı dayanıklı duruma getirilmesi için çalışmalar yürütülüyor. Celalabad eyaletinde, bölgede büyük rağbet gören mobilya üretiminde kullanılan ceviz ormanlarının korunması projesi gerçekleştiriliyor.

Askar Akayev son yıllarda, her yıl İsviçre'nin Davos kentinde düzenlenen Dünya Ekonomi Forumu toplantılarına aktif bir

şekilde katılıyor. Kırgızistan Cumhurbaşkanı 2001 yılı başlarında (25-27 Ocak), Davos'ta hemen hemen 3 mesai günü içerisinde, 25 iş ve dostluk görüşmesine katıldı.

Bunlardan 6'sı, İsviçre, Polonya, Bulgaristan, Makedonya devlet bakanları ile, 2'si ise Japonya ve Norveç Başbakanları ile üst düzey görüşmeler idi.[21] Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in aktifliği, hazırcı cevaplılığı, diplomatik özellikleri sayesinde, dünyanın önde gelen uluslararası örgüt liderleri Kırgızistan'a saygı ile yaklaşıyor ve bağımsız genç cumhuriyetle ilişki kurmaya çalışıyorlar.

Kırgızistan, Avusturya, Danimarka, İspanya gibi diğer Avrupa Birliği üye devletleri, Kuzey Avrupa ülkeleri, ayrıca Merkezi ve Doğu Avrupa ve Baltık Cumhuriyetleri ile de iki taraflı ilişkilerini geliştirmeye çalışıyor. Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in, Kasım 1998 tarihinde Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti, Ocak 1999 tarihinde bir iş ziyareti olarak Avusturya, Kasım 1999 tarihli Danimarka ziyaretleri sayesinde, Kırgızistan'ın söz konusu ülkelerle olan ikili ilişkilerinin aktifleşmesi bekleniyor.

Kırgızistan dış politikasının önemli ve öncelikli çizgilerinden birini de, güçlü bir ekonomiye, dünya piyasasına çıkmak için elverişli ticari ulaşım yollarına sahip olan, ayrıca bölgenin siyasi iklimine hakim durumda bulunan Türkiye Cumhuriyeti ile, çeşitli planlar çerçevesinde, parçalı ve dengeli olarak yürütülen işbirliği oluşturmaktadır.

Ankara Hükümeti, bağımsızlığını ilan ettiği ilk günden itibaren Kırgızistan'ı, Orta Asya'daki önemli partneri olarak görüyor. Türkiye Cumhuriyeti Kırgızistan'ın devlet bağımsızlığını tanıyan (18 Aralık 1991) ve onunla diplomatik ilişkiler kuran (24 Aralık 1991) ilk devlet olma özelliğini taşıyor.

Halihazırda iki ülke arasındaki ilişkileri prensip olarak düzenleyen temel belgeler, 24 Ekim 1997 tarihinde, Kırgızistan Cumhurbaşkanı'nın Türkiye'ye resmi ziyareti sırasında iki ülke cumhurbaşkanı tarafından imzalanan Ebedi İşbirliği ve Dostluk Hakkındaki Anlaşma ile 1 Haziran 1999 tarihinde, Askar Akayev'in Türkiye'ye resmi ziyareti sırasında, "Kırgızistan ve

Türkiye: Birlikte 21. Yüzyıla” sloganı ile imzalanan, emsalsiz siyasi belge niteliğinde olan iki ülke cumhurbaşkanının ortak açıklamasıdır.[22]

İki ülke arasındaki karşılıklı işbirliğinin siyasi temeli, 10 yıllık bir süre için öngörülen sağlam hukuki zemin üzerine oturtulmuş bulunuyor. Siyasi, ticari-ekonomik, finansal, banka, eğitim-bilim, kültürel, turistik, ulaşım ve iletişim alanlarında 70’ten fazla sözleşme imzalanmıştır.

“Kırgızistan ve Türkiye: Birlikte 21. Yüzyıla” ortak açıklaması, karşılıklı işbirliğinin, iki ülkenin, uluslararası alanda müttefik ilişkileri çerçevesinde birbirilerine siyasi destek vermelerini sağlama nihai hedefini taşıyan, stratejik partnerliğe ulaşılmasını öngören uzun vadeli çizgilerini belirledi.

Küreselleşme ve çok kutuplu dünyanın oluşum süreci, jeopolitik ölçümlerde esaslı değişiklikler yaratmış, Kırgızistan’ın Asya, Asya-Pasifik Okyanusu ve Ortadoğu diplomasi politikasının bazı görevlerini öncelikli duruma getirmiş bulunuyor.

Bugün Orta Asya’da bölgesel mekanizmalara sahip olanlar arasında en aktif ve etkin durumda olanı, 1996 yılında kurulan Şanghay Beşlisi’nden dönüştürülerek 2001 yılında ilan edilen Şanghay İşbirliği Örgütü’dür. Sınır görüşmelerine katılan üyeler, bütün dünyaya, devletler arasındaki karışık sorunları karşılıklı anlayış ortamında, birbirilerinin çıkarlarını gözeterik çözmeye hazır ve muktedir olduklarını gösterdiler. Kırgızistan Cumhuriyeti, forumun mevcut çerçevesi içerisinde, uluslararası terörizm, dini bölücülük, uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, yasadışı göçle aktif olarak mücadele etmek için, ayrıca, ticari, nakliye ve iletişim, enerji kaynakları alanlarında özel sektörün gelişimini sağlamak amacıyla bazı teşebbüsleri gerçekleştirme olanağı elde ediyor. Formun sağlam yapısı, burada görüşülen sorunların güncelliği, ABD, Hindistan, İran ve Moğolistan gibi diğer dünya devletlerinin de dikkatini çekmiş, Pakistan örgüte üye olmak istediğini açıklamıştı.

Tarihi, siyasi gerçekliklerin etkisi ile Asya’da, kendileri ile işbirliği yapmanın Kırgızistan için hayati önem taşıdığı

esas partnerlerden oluşan bir evre oluştu. Bunlar, Çin, Japonya, Hindistan, Malezya, İran, Kore, Pakistan ve Yakın Doğu lkeleridir.

Kırgızistan dış politikasının sadece Asya kanadında değil, tamamında tartışmasız olarak önceliğe sahip olan devlet, ülkemizin, bütün alanlarda kendisi ile karşılıklı işbirliği içerisinde olduğu Çin Halk Cumhuriyeti'dir.

Mayıs 1992 tarihinde, Cumhurbaşkanımız Askar Akayev'in Çin Halk Cumhuriyeti'ne, büyük komşumuzla siyasi ilişkilerin temelini atan ilk resmi ziyareti gerçekleştirildi. Ziyaret sırasında, iki ülke arasındaki ilişkilerin temel prensiplerinin yer aldığı Kırgız-Çin Ortak Bildirisi ile iki taraflı işbirliğine hukuki zemin oluşturan bir dizi anlaşma ve belgeler imzalandı. Akayev'in bu ziyareti, gerçekten de Kırgızistan için tarihi ve siyasi öneme sahip bir olaydı.

26-30 Nisan 1998 tarihinde, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev, Çin Halk Cumhuriyeti'ne ikinci resmi ziyaretini gerçekleştirdi. Ziyaret sırasında, Cumhurbaşkanı Akayev Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Jiang Zemin, Çin Halk Temsilcileri Toplantısı Daimi Komitesi Başkanı Li Pen, Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Başkanı Chiu Juntsi ile biraraya geldi.[23]

Söz konusu ziyaret sırasında ikili ilişkilerin hukuki alt yapısı daha da genişletildi. İmzalanan 5 belge içerisinde, Kırgızistan Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasındaki İşbirliği ve Dostluk İlişkilerinin Bundan Sonra Daha da Geliştirilmesi ve Derinleştirilmesi Hakkındaki Ortak Bildiri ile İki lke Arasında Ticari-Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nı özel olarak kaydetmek gerekir. Burada ayrıca taraflar arasında, Çin Hkmeti tarafından Kırgızistan'a, 5 milyon yuen tutarında insani yardım yapılması konusunda, mektup mübadelesi gerçekleştirildi.

Kırgızistan dış politikasında öncelikli konuma sahip olan ülkelerden biri de, ülkede gerçekleştirilmekte olan sosyal demokratik reformların esas donörlerinden olan Japonya'dır. 10 yıllık bir süre zarfında Japonya, Kırgızistan'a, yaklaşık 60 milyon dolara tekabül eden 19 ayrı bağış ve toplam 245 milyon

dolar değerinde 6 kredi[24] ayırmıştır.

Halihazırda Kırgızistan'da, Japon dili ve kültürü propagandası yürüten Japon Merkezi ile Kırgızistan ve diğer ülkelerde Japon projelerinin gerçekleştirilmesine katılan Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı'nın bir temsilciliği faaliyet gösteriyor.

Japonya ile ilişkileri olumsuz yönde etkileyen coğrafi uzaklık, Asya krizi, Orta Asya'daki siyasi düzensizlik gibi faktörlere rağmen, her iki taraf çeşitli alanlarda karşılıklı ilişkileri güçlendirmek çabası içerisinde bulunuyor.

Bu durumun kanıtlarından biri de, Kırgızistan ile Japonya arasında ticari ekonomik ilişkileri aktifleştirmek üzere kurulan Kırgız-Japon Ekonomik İşbirliği Komitesi'dir.

Sembolik bir değer taşıyan Hindistan'la olan geleneksel dostluk ilişkilerinin temeli, eski Sovyetler Birliği döneminde atılmış olup, günümüze kadar başarılı bir şekilde süregelmektedir. Kırgızistan ve Hindistan arasındaki mevcut siyasi, ekonomik, kültürel-insani ilişkiler düzeyi, çeşitli diğer alanlarda da işbirliği yapılmasına olanak veriyor.

Birleşik Arap Emirlikleri'nde de, bu ülkede bulunan Kırgız vatandaşlarına çok yönlü hukuki hizmet veren, ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri ve diğer Körfez lkeleri ile olan ticari-ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi işlerini yürüten Kırgızistan Büyükelçiliği bulunuyor. Suudi Geliştirme Fonu, Kuveyt Geliştirme Fonu, Mısır Teknik İşbirliği Fonu gibi artık 10 yıldır çeşitli konularda çok yönlü yardımlar alan ve Arap ülkelerini destekleyen çeşitli fonlarla işbirliğine girilmiştir. "Sosyal Reformlar Cemiyeti" Kuveyt Uluslararası Hayır rgt'nün Kırgızistan şubesi faaliyetlerini başarılı bir şekilde sürdürüyor. Ülkemizde Kırgız-Kuveyt niversitesi ile Kuveyt kimsesiz çocuklar yurdu tesis edilmiştir.[25]

Sonuç

Sonuç olarak, Kırgızistan Cumhuriyeti'nin dış politika alanında gerçekleştirdiği faaliyetlerin bir an önce yenilenmesi gerekir. Bu yapılırken de, bölgeler ve bölgeler arası alanlarla karşılıklı ilişkiler ve bağımlılık durumundaki

değişikliklerin göz önünde bulundurulması gerekir.

Nitekim işbirliğinin temel ilkelerinden olan kendi ekonomik çıkarlarını korumak ve onları öne çıkarmak, uluslararası sorunlarda çoğu zaman esas yer tutar. Bu amaçlar doğrultusunda, öncelikle yakın ve uzak dış ülkelerle olan ikili ve çok taraflı ilişkilerin genişletilmesine, hükümetler arası komisyonların, çeşitli işbirliği alanlarındaki çalışmalarının iyileştirilmesine, bir çok ülkede mevcut olan fahri konsolos müessesesinden aktif olarak yararlanılmasına dikkat edilmelidir.

Prof. Dr. Asan S. ORMUŞEV,

Kırgız-Kuveyt Üniversitesi Rektörü /Kırgızistan.

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 19 Sayfa: 485-491.

Dipnotlar:

[1] B. B. Bartold, Kırgız jana KırgızstanTarihı Boyunça Tandalma Emgekter, Bişkek 1997.

[2] B. B. Bartold, Kırgız Jana Kırgızstan Tarihi Boyunca Tandalma Emgekter, Bişkek 1997.

[3] A.g.e.

[4] Manas, Frunze 1981, II kitap, 20-30 b.

[5] D. B. Saparaliyev, "Vzaimootnoşeniya Kirgizov s Sosednimi Narodami i s Rossiey v XVIII v., Frunze 1987.

[6] Kırgızistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arşivi, 1991 yılı raporu.

[7] Veçerniy Bişkek, 24 Ekim 2001.

[8] Slovo Kırgızstana, 24 Ekim 2001.

[9] A. S. Ormuşev, Kırgız Respublikasının Tu'guç Prezidenti Askar Akayevdin Diplomatıyalık işmerd'l'g' Bişkek 2001.

[10] A S. Ormuşev, Kırgız Respublikasının Tu'guç Prezidenti Askar Akayevdin diplomatıyalık işmerd'l'g'. Bişkek 2001.

[11] A.g.e.

[12] K. A. Toktomuşev, Vneşnyaya Politika Nezavisimogo Kırgızstana, Bişkek 2001.

[13] Slovo Kırgızstana.

- [14] K. A. Toktomuşev, Vneşnyaya Politika Nezavisimogo Kirgızstana, Bişkek 2001.
- [15] S. Pirimbetov, Tsentral'naya Aziya: Realii i Perspektivi Ekonomiçeskoy İntegratsii, Moskova 2000.
- [16] J. Turgunbekov, "Put' k regional'nomu "renessansu" vzaimodeystviya", Slovo Kirgızstana, 10 Mayıs 2000.
- [17] Slovo Kirgızstana, 14 Ekim 2001.
- [18] K. A. Toktomuşev, Vneşnyaya Politika Nezavisimogo Kirgızstana, Bişkek 2001.
- [19] A. S. Ormuşev, Kirgız Respublikasının Tu'guç Prezidenti Askar Akayevdin Diplomatıyalık İşmerd'l'g, Bişkek 2001.
- [20] "Vse blije Şveytsariya", Slovo Kirgızstana, 12 Nisan 2001.
- [21] Kirgızstan v Davose: Slovo Kirgızstana, 26-30 Ocak, 1-2 Şubat 2001.
- [22] A. S. Ormuşev, Kirgız Respublikasının Tu'guç Prezidenti Askar Akayevdin Diplomatıyalık İşmerd'l'g Bişkek 2001.
- [23] K. A. Toktomuşev, Vneşnyaya Politika Nezavisimogo Kirgızstana, Bişkek 2001.
- [24] Veçerniy Bişkek, 31 Mayıs 2001.
- [25] Kirgızistan Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Arşivi. 2000 yılı raporu. A. Osmonaliyev, "Vektor Vneşney Politiki", Slovo Kirgızstana, 28 Ağustos 2001. Publisistika